

Opgave 2 Waarheid en verzoening

In 1991 kwam er officieel een einde aan de lange periode van apartheid in Zuid-Afrika. De apartheid hield in dat de bevolkingsgroepen van Zuid-Afrika zoveel mogelijk van elkaar werden gescheiden. Daarbij werd de meerderheid, de zwarte Zuid-Afrikanten, zwaar achtergesteld door een minderheid van blanke Zuid-Afrikanten.

Er bestonden allerlei wetten die het contact tussen blanken en zwarten beperkten, zoals een verbod op gemengde huwelijken. Ook waren veel winkels, cafés en stranden verboden gebied voor zwarten. Daarnaast vonden er onder het apartheidsregime veel mensenrechtenschendingen plaats: politiegeweld, verdwijningen, martelingen enzovoort.

Sommige filosofen vatten rechtvaardigheid op als het volgen van de wet. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het volgen van de ‘heersende wetten’ en het volgen van een ‘morele wet’.

In Aristoteles’ opvatting van algemene rechtvaardigheid speelt het volgen van de wet een belangrijke rol en ook in de plichtethiek van Immanuel Kant staat het volgen van de wet centraal.

4p 7 Leg met het voorbeeld van de apartheidswetten uit dat er een verschil kan zijn tussen de heersende wetten en de morele wet.

Leg vervolgens met Aristoteles’ opvatting van de mens als gemeenschapswezen uit waarom een staat wetten nodig heeft.

Beargumenteer met deze opvatting van Aristoteles dat de apartheidswetten als onrechtvaardig gezien kunnen worden.

Leg tot slot met de plichtethiek uit welke kritiek Kant zou hebben op de heersende wet in de tijd van de apartheid.

In 1994 werden de eerste algemene verkiezingen in Zuid-Afrika georganiseerd. Grote winnaar was het ANC van Nelson Mandela, de partij die jarenlang tegen de apartheid had gestreden en vooral aanhang onder de zwarte bevolking had.

De regering van Mandela wilde dat er in het nieuwe Zuid-Afrika voor alle bevolkingsgroepen plaats zou zijn, ook voor het blanke deel van de bevolking dat de apartheid had gesteund. Daarom werd de Waarheids- en Verzoeningscommissie (WVC) ingesteld. In ruil voor volledige openheid over de misdaden uit de tijd van de apartheid, zouden de daders niet verder vervolgd worden. Voorzitter van de WVC, aartsbisschop Tutu, zei hierover: “Beter dan gerechtigheid in de vorm van vergelding is gerechtigheid die tot verzoening leidt.”

De filosofische basis onder de WVC is de Ubuntu-filosofie. Uitgangspunt in deze (Zuid-)Afrikaanse filosofie is dat een mens in de eerste plaats lid is van een gemeenschap. Aartsbisschop Tutu definieert Ubuntu als volgt:

tekst 3

Ubuntu is de kern van wat het betekent om mens te zijn. Ubuntu benadrukt in de eerste plaats het feit dat je als mens niet geïsoleerd kan bestaan. Het gaat om verbondenheid. Je kunt niet in je eentje menselijk zijn. En wanneer je over deze eigenschap beschikt - Ubuntu - zul je bekendstaan als vrijgevig en genereus. Te vaak zien we onszelf als louter individuen, onderscheiden van elkaar, terwijl we in werkelijkheid verbonden zijn en ons gedrag effect heeft op de hele wereld.

naar: globalministries.org

De ideeën uit de Ubuntu-filosofie lijken aan te sluiten bij de manier waarop Cicero over medemenselijkheid of weldadigheid spreekt. Cicero stelt echter wel voorwaarden aan medemenselijkheid.

tekst 4

Zoals aangekondigd heb ik het nu over de weldadigheid en de mildheid. Ze zijn de meest typische eigenschappen van de menselijke natuur, maar ze vereisen vaak omzichtigheid.

Onze weldadigheid mag degene op wie ze gericht is, of anderen, niet schaden. Onze mildheid moet binnen de perken van onze mogelijkheden blijven. Als we iemand iets schenken, moet dat overeenstemmen met diens verdiensten. Dit concrete geval zet ons ertoe aan zelfs met een onbekende te delen, als wijzelf daardoor geen verlies lijden.

naar: Cicero, De Plichten. Leefregels gebaseerd op het Stoïcisme

De WVC vraagt veel weldadigheid van de slachtoffers van het apartheidsregime tegenover de daders van dat regime.

3p **8** Geef met tekst 3 en tekst 4:

- een overeenkomst tussen Ubuntu en Cicero's opvatting van weldadigheid en
- een verschil tussen tussen Ubuntu en Cicero's opvatting van weldadigheid.

Beargumenteer met één van Cicero's drie basisprincipes van rechtvaardigheid dat de weldadigheid die de WVC van slachtoffers vraagt **niet** rechtvaardig is.

Naast veel lof voor de WVC was er ook kritiek op de nadruk op verzoening. Sommige critici vonden verzoening te vrijblijvend.

tekst 5

In een artikel in de *Sunday Times* wordt de suggestie gedaan blanken door middel van een speciale belasting op te laten draaien voor de wandaden uit het verleden, en bovendien moeten ze al hun privileges opgeven. De reacties zijn voorstelbaar.

‘Ik betaal geen cent, want ik ben niet schuldig, ik behoor niet tot de daders,’ schrijven de blanke lezers, en alle zwarte lezers: ‘Ja! Het werd tijd dat iemand die blanken eens duidelijk maakte wat er van hen verwacht wordt.’

bron: Antjie Krog, De kleur van je hart

In de filosofische discussie over verantwoordelijkheid wordt een onderscheid gemaakt tussen resultaatsverantwoordelijkheid en herstelverantwoordelijkheid.

- 2p 9 Beargumenteer of het volgens jou terecht is dat de blanken moeten betalen om de ongelijkheid die ontstaan is onder de apartheid te herstellen met:
- het onderscheid tussen herstellende verantwoordelijkheid en resultaatsverantwoordelijkheid en
 - tekst 5.

Hoewel regeringspartij ANC zelf de WVC had ingesteld, probeerde de partij de publicatie van het eindrapport van de WVC tegen te houden. Het ANC had namelijk tijdens de apartheid als verzetsgroep geweld gebruikt tegen onder andere blanke boeren, regeringsfunctionarissen en zwarten die met het apartheidsregime samenwerkten.

tekst 6

Een gruwelijk fenomeen deed zijn intrede in de zwarte townships: de halsbandmoord. Een ieder die ervan werd verdacht banden te hebben met het apartheidsbewind liep het gevaar een autoband gevuld met benzine om zich heen geworpen te krijgen, waarna deze in brand werd gestoken. In de loop van de jaren tachtig kwamen enige honderden door deze vorm van lynchen om het leven. De vermoedens die toen al bestonden, werden dit jaar tijdens hoorzittingen van de Waarheids- en Verzoeningscommissie bevestigd: de executies hadden plaats in een sfeer van volstreekte willekeur. Tegen veel slachtoffers bestond slechts een vage verdenking; verscheidene van hen waren zelfs volkomen onschuldig, maar stierven als gevolg van bestaande ruzies.

bron: retro.nrc.nl - Zuid-Afrika - 1997

Winnie Mandela, de toenmalige echtgenote van Nelson Mandela, was een voorstander van de halsbandmoord. Op een bijeenkomst in 1986 zei ze: "Wij hebben geen geweren. Wij hebben alleen stenen, doosjes met lucifers en benzine. Samen, hand in hand, met onze lucifers en onze halsbanden zullen we ons land bevrijden."

Het ANC was bang dat het noemen van de halsbandmoorden de aandacht zou afleiden van de misdaden van het apartheidsregime.

Om te bepalen of geweld binnen een oorlog rechtvaardig is, wordt een onderscheid gemaakt tussen 'jus ad bellum' en 'jus in bello'.

3p 10 Leg uit:

- wat het verschil is tussen jus ad bellum en jus in bello en
- aan welk criterium van het jus in bello de halsbandmoorden volgens de WVC **niet** voldoen.

Beargumenteer vervolgens of jij het terecht vindt dat de halsbandmoorden als misdaad werden opgenomen in het WVC-rapport. Betrek daarbij het standpunt van Winnie Mandela.

Hoewel er sinds de afschaffing van de apartheid veel veranderd is in Zuid-Afrika, is de ongelijkheid tussen blank en zwart nog steeds groot. Dat blijkt uit het verhaal van de zwarte Sanaomadi, die tijdens het apartheidsregime als politieagent werkte. Inmiddels is hij een succesvol ondernemer in Johannesburg, de grootste stad van het land. Sanaomadi wil echter ook in zijn geboortedorp Soekmekaar een winkel beginnen.

tekst 7

In Johannesburg heeft Sanaomadi vele witte vrienden, hij kan altijd bij ze terecht. Zijn kinderen zitten daar op privéscholen met veel blanke kinderen in de klas. Daar woont hij in een rijk deel van de stad met veel welgestelde blanken.

Maar in Soekmekaar denken blanken nog steeds dat ze god zijn, zegt hij.

"Ze praten neerbuigend. Het zijn kleine dingen: je bent op zoek naar mevrouw die-en-die, en dan zegt haar man: 'De mevrouw is er niet', zoals een zwarte vroeger een blanke vrouw moest aanspreken. Waarom zeggen ze niet gewoon: 'Mijn vrouw is er niet'? Ik mag nu een winkel beginnen in Soekmekaar.

Dat mocht vroeger als zwarte niet. Maar, de veranderingen die je in Soekmekaar ziet, zijn afgedwongen door de wet. De blanken worden door de wet gedwongen te veranderen."

naar: Marnix de Bruyne, Het land van Soekmekaar

Michael Walzer stelt dat een rechtvaardige verdeling van sociale goederen niet los te zien is van zelfbeschikking door lokale gemeenschappen. Bovendien is het volgens Walzer een vergissing te denken dat lokale rechtvaardigheid van bovenaf opgelegd kan worden.

4p 11 Leg uit:

- waarom we volgens Walzer lokale distributieve rechtvaardigheid net zo moeten beschouwen als zelfbeschikking en
 - dat de vergissing die Walzer noemt te herkennen is in tekst 7.
- Beargumenteer vervolgens met tekst 7 of volgens jou de lokale distributieve rechtvaardigheid in het huidige Zuid-Afrika is gerealiseerd.